

Varga Tibor

„Két világ határán néma báb”

László Ernő költői életműve

Elég a csendet megkaparnom,
domb dorombol és völgy visít,
zsibongás kél a Rába-parttól
Kissomlyóig s a Marcalig.

Elég az időt megkarcolnom,
vér és szomorú dal csobog,
asztag ég, jég ver, had bitangol,
s arrébb Berzsényi háborog.
(Kemenesalján 4.)

Azok számára, akik csak kicsit is tájékozottak irodalmunk történetében, aligha cseng ismeretlenül Kemenesaljának, hazánk e parányi tájegységének neve, hiszen éppen a fenti versrészletben is felvillanó, vulkán szívű költőóriás nevével szokás együtt emlegetni. Keleti határát a lassan Győr felé bandukoló, itt még szinte csak pataknyi Marcal folyó fémjelzi, nyugaton pedig a Kemeneshát lankás dombjai. Két vulkanikus tanúhegy is kiemelkedik az amúgy majdhogynem sík tájból, egyik a Berzsényinél is fel-felbukkanó Ság, a másik ennek kisebb testvére, a versidézetben is megnevezett Kissomlyó, amely e sorok szerzőjének sejtése szerint *A közelítő tél*-ben is felködlik, bár megnevezetlenül, hiszen Egyházashetye szőlősgazdájának is itt van, annak idején a nagy költő apjának is itt volt a birtoka. A furcsa vulkanikus háromszöget a Somló zárja be, az viszont már túl van a Marcalon, nem tartozik Kemenesaljához. A Somló közelében helyezkedik el Iszkáz, amely a huszadik század máig ható alkotóművészt, Nagy Lászlót és testvérét, Ágh Istvánt küldte a magyar költészetbe. Megjegyzendő itt, hogy Csöngé, Weöres Sándor szülőhelye is túl van Kemenesalja nyugati határán.

E tanulmány kifejezett tárgyából fakadóan tehát csak a szűkebb Kemenesalja térképére kell tekintenünk, annak irodalmi múltjára, s ekkor egy furcsa sejtés keríti hatalmába az embert. Azokon, akik innen jöttek, mintha valamiféle átok ülne. Berzsényi mennydörgő szavát a másik költőóriás, Kölcsey hallgattatta el 1817-ben emlékezetes, bántó és lesújtó recenziójával, későn döbbenve rá tragikus tévedésére, és már csak a költő „sírja fölött zeng(hetett) az engesztelő szózat”. Ám ki hallott a mai emberek közül Kunoss Endréről, Egyházashetye másik szülöttéről,

Berzsenyi ifjabb kortársáról, Vas vármegye hajdani tiszti alügyészéről, akinek költői szavát Káloz község temetőjének földje fogadta magába. Bizonytalan kutatási adatok szerint ő írta volna a napjainkban is gyakran hallott Hullámzó Balaton tezején kezdetű dal szövegét. Ha most innen, Egyházashetye felől megyünk tovább, mindinkább megközelítve a Ság hegyet, Köcskön át Kemeneskápolnára jutunk. Héra Zoltán emléke fogad itt bennünket, akinek életében megjelent kötetei egy-némely recenziókban még visszhangot is kaptak, haláláról tudósítottak az irodalmi lapok, ezzel napirendre is tértek afőlről, hogy élt. Vajon hallanánk-e ma a cell-dömölki íróról, költőről, kritikusról, Németh Andorról, ha neve nem bukkanna fel újra meg újra József Attila társaságában? A Ság hegyet körülvevő irodalmi kört így zárja be Mesteri, Kemeneskápolna közvetlen szomszédja a hegy nyugati lábától pár száz méterre. Mesteriben született 1939. március 25-én László Ernő.

Döbbenetes a csend, ami őt életében és halálában egyaránt körülvette. Épp olyan némán távozott, mint ahogy élt, végakaratóban is csak a legszűkebb családjának tagjait akarta a koporsója mellett látni. Ám épp ez a végakarát sejtet a múltból olyan titkokat, amelyeknek megfejtésére csupán kísérletet tehet ez a tanulmány, egyértelmű és bizonyítható válaszokkal nem szolgálhat.

Miért élt oly csendesen, miközben költői szava mintha egy Berzsenyi vulkán-torkából szakadt volna ki, ugyanúgy zengett volna el a puszta felett? Miért, hogy életében szinte senki sem ismerte el, holott a hetvenes évek elejéig sorra közölte verseit a Kortárs, az Új Írás, az Élet és Irodalom, a napilapok vasárnapi mellékletei? Mit mondhat nekünk, még élő utókorának az a tény, hogy éppen a hetvenes évek elején hallgatott el, s harminc évig nem adott hírt magáról?

Születése, egyetemi évei szerint a Hetek néven ismert költői csoportosulás tagjával egyívású. Egyik ifjonti (az alább taglalandó kötetben nem szereplő) versében Búzás Andort, Baranyi Ferencet, Ágh Istvánt, mint baráti, alkotó szövetségeseit nevezte meg. Miért, hogy személyes találkozásunkkor közülük ketten is (Baranyi, Ágh) hiába kérdeztem, László Ernő nevére sem igennel, sem nemmel nem válaszoltak? Ugyanúgy viselkedett kérdésemre Bella István és Rózsa Endre is. Miért nem lehetett László Ernő a Hetek nyolcadikja? Megtagadta tán, hogy „csatlakozzék a hadhoz?” Valamiért nem illett volna közéjük? Érdekes, hogy a Hetek csoport tagjai közül épp annak a nála három évvel ifjabb Serfőző Simonnak az emlékeiben ködlött fel a név, aki nem a budapesti egyetem hallgatója volt. Tény, hogy verselésében, kompozícióiban tán sokkalta inkább követi a hagyományokat, mint a nevezett nemzedéktársai. A hagyományok kor szerinti megújítása - mintha ez lett volna az ő költői programja. Formai igényessége Berzsenyit idézi, kortársai közül talán Baranyi Ferencsel, a fiatal Bella Istvánnal rokon, s szinte már a misztikum határát súrolja a tény, hogy mindössze három és fél hónappal később követte a sírba nevesebb kortársát.

Kérdés kérdést követ, minden válasz újabb kérdést vet fel. Még a hatvanas években addigi verseit kötetbe szerkesztette, és *Szemben a csillagokkal* címmel leadta a Szépirodalmi Könyvkiadónál. Bizonyos, hogy ezzel kiszolgáltatta magát a kor ismert kultúrpolitikájának. Ma már nem titok Aczél elvtárs kiléte, a nevéhez fűződő három „T” betűs kategorizálás. Minden kiadandó könyvhöz két lektort rendelt a jogszabály, s ama lektoroknak egészen más volt a feladatuk, mint a mostaniaknak. „Vélemény” kellett írniuk, s egy-egy verseskönyv véleményezésében nem az emberi, költői, esztétikai értékek kapták a prioritást, hanem az esetleges politikai előnyök vagy hátrányok. László Ernő e sorok szerzőjének személyesen tett nyilatkozata szerint ama kötetének kijelölt lektorai Juhász Ferenc és Jobbágy Károly voltak. Isten malmainak lassú őrlése közben innen is, onnan is kapta a szóbeli biztatást; nagyon szép kötet, szólhat majd belőle a költő. Aztán lassan elhaltak a hangok, s a *Szemben a csillagokkal* kézírata eltűnt a kiadó süllyesztőjében.

Több mint harminc év hallgatás után azon kevesek számára, akik azelőtt is hallották a költő szavát, szinte robbant a hír; a Széphalom Könyvműhely gondozásában, *Ropog az égbolt* címmel megjelent László Ernő negyven év költői terméséből való, válogatott kötete. Akkor, amikor a költő testét belülről már rágni, emésztetni kezdte a gyilkos kór, mégiscsak elzenghetett a mennydörgő szó, de már az elhamvadt ifjúságra való rádöbbenés keserűségével.

A költő maga nem szólt soha arról, miért fúlt hamvába a negyven év előtti, kötetbeli megszólalás lehetősége. Igazi titkát a sírba vitte, a recenzensnek nincs tehát más módja a rengeteg kérdés megválaszolására, mint az életműkötet verseinek megvallatása.

Ha a kádárista kultúrpolitika három „T” betűs kategorizálásából indulunk ki, máris zavarba jövünk. Bizonyos, hogy László Ernő nem tartozott a támogatott költők táborába, különben nem gördítettek volna akadályt a *Szemben a csillagokkal* kötet megjelenése elé. Ha tiltották volna, elszórtan sem jelenhetett volna meg az említett lapokban. Tehát eltűrték? Így vetődik fel az egyszerűnek tűnő kérdés, ám a válasz ennél bonyolultabb. Nem volt harcos ellenzéki, sőt, némely versei, mint például *A régi házról* című, amelyben a lebontott otthon helyére újat épít a család, tökéletesen illeszkedni látszik a kor – a hatvanas évek – társadalomfilozófiai vonulatába. Mondhatnánk akár szocialista realistának is, miközben a költői tehetség ügyes fordulatokkal kerüli ki a sematizmust. Az új, a földből magasabbra növekvő házat nem a szocializmus vívmányaként aposztrofálja, legfeljebb áttételesen, az asszociáció szintjén gondolhatott erre az olvasó. Az „aczélizmus” azonban képtelen volt asszociálni. Személyes találkozásaink alkalmával órákon át olvasta fel a verseit, akkor még ifjú tanárjelöltként, később tanárként élvezhettem remek kompozícióit, költeményeinek muzsikáját. Ám az elsüllyesztett kötet címadó versét csak itt, ebben az

életműkötetben ismerhettem meg. Mintha akkor féltett volna tőle, pedig kértem, de a felolvasását kis zavarral, szépen kikerülte. Ma már értem, miért nem jelenhetett meg ez a vers még külön, egyetlen lapban sem. Mondottam; a költő nem volt harcos ellenzéki, de a vulkántüzi föld szülöttét időnként elragadta az indulat.

Bújtunk apáink oldalához,
suháng-korunk még sistereg.
Megpörkölődött lelkünk héja,
emlékeink égetett sebek.
S ki kérdi meg, ha hamvad a tűz,
fájt-e cserjének, gyenge ágnak,
múlt bűnökhöz, bűnös múlthoz
mi köze az ifjúságnak?
Szemben a tiszta csillagokkal
ki vet kínjainknak véget?
Mi köze van a tegnapokhoz
e megperzselt nemzedéknek?

A „megperzselt nemzedék”, igen... Ahogy László Ernőnek, úgy a Hetek valamennyi tagjának is a gyermekkorán zúgott át a háború, „suháng-korukon” pedig 1956 októbere. Költői indulásuk az azt követő évekre tehető, nem csoda hát, ha az aczéli kultúrpolitika különös figyelemmel kísérte őket. A budapesti egyetemisták 1962-es *Tiszta szívvel* antológiájának szerzőit rapportra rendelték, intették őket, vigyázzanak a szavaikra. László Ernő nem volt köztük, tán külön, önálló pályát készült építeni magának. A *Szemben a csillagokkal* kötetrel kívánt a szélesebb olvasóközönség elé lépni, hitte, hogy egy párton kívüli lektor majd az esztétikai értékek szerint ítél. Csalódnia kellett, nem tudta, hogy Juhász Ferencnek is kötve van a keze. Évekig tartott a kézirat körüli huzavona, míg végül beteljesedett a sorsa. Úgy tűnik, hogy László Ernő költészete nem fért bele a három kategória egyikébe sem. Tűrték, támogatták rendszertelen megjelenéseit, ha azokban a verseiben nem lépett át bizonyos határokat, de önálló kötetkompozíciójával már falakba ütközött.

Hibát követne el a recenzens, ha a „múlt bűnök, bűnös múlt” költői szintagmáknak pontos értelmet kívánna adni. A politika azonban éppen a pontos értelmet kereshette mögöttük, s mintha megijedt volna az indulattól, amellyel a költő a tiszta csillagok fényébe merítve arcát „tiszta szívvel” szegezte nekik a kérdéseit; mi köze mindezekhez az ifjúságnak?

Ezek után maradt az időnkénti, rendszertelen megjelenés egészen az elhallgatásig, hogy aztán harminc éven át élje meg a „bójalét” gyötrelmeit.

Én nem akartam soha bója lenni,
két világ határán néma báb...

A szigorú szonettformából valósággal kikiált a költő, s szinte adódik a párhuzam Berzsenyi „lekötött kalózával”, „néma hattyújával”. Berzsenyiről is azt tartja az irodalomtörténet, hogy két világ határán élt és alkotott, a felvilágosodás klasszicizmusa felől mutatott előre Kölcsey és Vörösmarty romantizmusa felé. Kemenesalja huszadik századi költője ugyanúgy két világ, a sematizmus és az igazi esztétikai értékek határán egyensúlyozott, távozása előtt tán megadatott neki, hogy ne hallgasson „örökre hideg vizekben”, ám úgy tűnik, hogy nemzete tán észre sem vette az égő költői szónak e halál előtti, utolsó fellobbanását.

